

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 20 september 2026

VREDESWEEK

'Begin van Redding'

Rascha Eijbersen

*Wanneer dagen een zwoegen zijn langs kale
rotshellingen of gloeiend-heete stranden,
omdat d'inwendige welle' een wijl verzanden,
dan hunkeren wij naar der Liefde uitstralen*

*het meest. Naar warm-vertrouwdens greep van handen
hunkeren wij, naar de zacht-muzikale
stembuigingen, waar onder rijze' of dalen
de lampen der liefde gestaag in brandden;*

*naar d'oogen die wij wiste' altijd in zachte
oplettendheid en rustigklaar vertrouwen
ons volgend in den dadenrijken dag;*

*en naar het hart, het hart dat in de rauwe
branding des levens altijd lag te wachten,
een baai van vrede, ons altijd open lag.*

Uit: Verzonken Grenzen van Henriette Roland Holst

Zeven dagen...

Zeven dagen lang zaten ze in een kleine kelder,
met elf man - waaronder zes kinderen - in het donker,
schouder aan schouder te wachten
tot dat onophoudelijke en onverdraaglijke lawaai zou stoppen.
Hoewel dicht op elkaar gepakt, konden ze elkaar amper zien:
kalk golfde van de muren en het plafond
terwijl bommen, kogels en granaten boven hen
hun dorp volledig in puin legden.
Het huis stond in het oog van de perimeter,
de cirkel waarbinnen de gevechten het hevigst waren.
Een cirkel die steeds kleiner werd en daarmee het oorlogsgeweld feller.
Zo leefden ze een week lang in aanzwellende doodsangst.

En toen opeens, op die zesentwintigste september 1944, werd het stil.
En vrij snel daarna verschenen Duitse soldaten
die van deur tot deur gingen om alle inwoners te vermanen
met onmiddellijke ingang Oosterbeek te voet te verlaten.
En zo stond Ber in haar met kogels doorzeefde huis,
opgejaagd door de echo van wat haar gezegd was
wat spullen bij elkaar te grissen die ze écht mee wilde nemen:
wat kleding, papieren, de laatste stukken brood die ze nog hadden,
een kleine dichtbundel van Henriette Roland Holst
en hun bijna vijfjarige zoontje.
Het ging allemaal de handkar in,
die Jan normaalgesproken voor zijn schilderspullen gebruikte.

Op straat is de uittocht al gaande.
Een trage stroom van mensen met kruiwagens,
kinderwagens of andere karren gevuld met het broodnodige
trekt het dorp uit.
Als Ber in het voortuintje staat,
klaar om mee te gaan met de stroom,
kijkt ze nog even om, naar het huis waar ze altijd hebben gewoond.

Al de oorlogsjaren had ze nog enigszins het gevoel gehad dat ze controle had,
maar na het mislukken van Operatie Market Garden
en nu tijdens de evacuatie was er niets dan chaos.
Waar ze heen gaan? Geen idee.
Weg van het oorlogsgeweld. Als dat in deze wereld nog mogelijk is...

Ze stappen de stroom in
en dan krijgt het lawaai van de afgelopen dagen een gezicht:
kraters in de straten, van sommige huizen vrijwel niets meer over,
omgewoelde grond in de voortuintjes
met vluchtig gefabriceerde houten kruizen erop
en ook lichamen over wie niemand zich nog ontfermd heeft...

Langs de kant van de stoet gewapende Duitse militairen die richting geven,
- Ber herkent direct de contradictie -
maar die ondertussen ook de menigte controleren
op burgers die de Engelsen de afgelopen dagen zouden hebben geholpen.

Ze zijn nog maar net op weg
als Ber de dissel van de kar uit Jans handen trekt en op twee mannen afloopt
die ze heeft opgemerkt langs de kant van de weg.
Het blijken twee Engelse soldaten,
die onder een deken zitten, of eerder *liggen* en die onder die deken naakt zijn
- gestript door de Duitsers -
en nu hun verdere lot afwachten.
En dan pakt Ber zónder overleg het laatste eten uit de kar
en geeft dat aan die twee Engelsen.

Haar reisgenoten zijn daar niet allemaal even blij mee...
Behalve dat ze er hun gezelschap mee
in het oog zou kunnen laten springen bij de Duitsers,
hebben ze geen idee of waar ze heen gaan wél aan eten te komen is.
"Moet dat nou?" wordt haar boos toegesist.
"Ja, dat moet", zegt ze,
"want deze twee mannen zijn hier voor ónze vrijheid."

Deze week is het 82 jaar geleden dat dit gebeurde.
En dit verhaal is mij in mijn jeugd verteld.
En tot op de dag van vandaag houdt het me bezig:
een zwangere vrouw, moeder ook, van een vijfjarig jongetje,
die ook verantwoordelijkheid draagt
voor mensen die zij in huis had en die met haar op weg zijn,
geeft in die hel, van chaos en nijpend tekort aan alles
álles wat ze nog aan eten heeft weg aan twee vreemden.

En wat het in mijn ogen nog interessanter maakt:
we hebben het over een pacifiste - eigenlijk zelfs anti-militariste -
die het geeft aan twee soldaten.
Ontwapenend was ze hiermee in ieder geval wel ;)

Het zijn maar een paar stukken brood,
misschien waren het er vijf....
maar ze geeft: álles.
En ik kan het niet vatten:

Waarom zou je dat doen? Alles weggeven?
Kan jij het? Zou ik het kunnen?
Zou het überhaupt in me opkomen?
Zou ik misschien de helft nog niet weggeven?
En waarom wel of niet?
Vroeger dácht ik van wel... wíst ik van wel
Hoe ouder ik word,
hoe onwaarschijnlijker het me lijkt.
En dat is pijnlijk
ook omdat ik meer heb dan zij ooit heeft kunnen weggeven.

Wie zal ik - zul jij - zijn als het erop aan komt?
Wat is ervoor nodig om in Bers schaduw,
laat staan in haar schoenen, te kunnen staan?

Deze zomer stuitte ik op het werk van historica, schrijver en activiste
Rebecca Solnit, denker op gebied van milieu, kunst en politiek.
'Stem van het verzet', noemt The New York Times haar
en de Volkskrant 'Een van de krachtigste hoopbrengers van dit moment'.

"Wie ben jij?", zo opent ze één van haar boeken, "Wie zijn wij?
Ten tijde van een ramp zijn dit vragen op leven en dood."
'A Paradise built in Hell' - een paradijs gegrondvest in de hel - heet het boek.
En daarin onderzoekt zij menselijk gedrag
ten tijde van en direct na grote rampen en ontwrichtende gebeurtenissen.
Een boek vol brokstukken dus...
maar vooral vol verhalen over mensen
die voorbijgaan aan hun eigen lot
bij het zien van het leed van een ander.
Zoals een schoonheidsspecialiste
die na de grote aardbeving van San Francisco in 1906
tussen de brandende puinhopen
met slechts een blikje om uit te drinken en een taartvorm om uit te eten
een gaarkeuken begint.
En binnen de kortste keren twee- tot driehonderd mensen
te eten geeft: per dag.
Of getroffen en van Orkaan Katrina, in 2005, die massaal in bootjes stappen
en niet naar veilige haven, maar het rampgebied verder ín varen
om mensen te gaan redden.

Als alles ontwricht is, verwacht je wanorde en 'ieder voor zich',

en ja, er zijn plunderaars; we kennen de beelden.
Maar dat percentage is verwaarloosbaar, stelt Solnit:
als het écht goed mis gaat,
als wij allemaal in dezelfde hel terecht komen,
staan we op - niet allemaal, maar de grote meerderheid wel -
We worden beziel met spontaan oploeiend altruïsme.
Zoals Henriette Roland Holst ons dichtte:
'Wanneer dagen een zwoegen zijn (...)
dan hunkeren wij naar der Liefde uitstralen het meest.'

Solnits verklaring versta ik als volgt:
De ramp reset ons naar onze originele setting,
onze ware menselijke aard, rechtvaardig en menslievend.
We krijgen *terug de ogen van een kind*, om met Huub Oosterhuis te spreken.

Een kind...
In veel bijbelverhalen staan kinderen,
net als vrouwen, knechten, slaven, armen voor: de machtelozen.
Mensen zonder macht die zien wat nodig is,
die benoemen wat moet gedaan en die het juiste doen.
Mensen aan wie men een voorbeeld kan nemen.
Het evangelie van Johannes vertelt in het zesde hoofdstuk
over een grote menigte in de heuvels.
Er dreigt een ramp: niets dat hen kan voeden.
Maar dan is er een kind dat niet nadenkt over zijn eigen lot,
maar kijkt naar wat het te brengen heeft:
een jongentje met vijf broden en twee vissen.
En de hele menigte eet. En twaalf manden blijven over.
Wat gebeurt hier?
Wat willen de schrijvers van het verhaal zeggen?
Dat als we delen wat we hebben dat genoeg zal zijn?
Waar staat het jongetje voor?
Kinderlijk vertrouwen?
Handelen uit machteloosheid?
Staat het jongetje voor iets wat ook in ieder van ons verborgen ligt?

Oorlogen, rampen en epidemieën zijn verschrikkelijk...
laat daar geen twijfel over bestaan.
Dood, angst, verlies...
Maar... het wekt iets...
Solnit beschrijft hoe mensen op de brokstukken van wat ooit hun leven was
kunnen worden overvallen door een vreemd soort vreugde.
Om hun spontane, maar hartstochtelijke doelgerichtheid ,
hun eigen opstanding
en om de verbondenheid die zij opeens om zich heen zien ontstaan,
waar zij deel vanuit maken;
om wie ze - even - geworden zijn: hun broeders hoeder.

Dat van betekenis zijn,
een ander opdelven uit de kelders van het bestaan
en 'samen de schouders eronder' voelt als een bevrijding:
de ramp - hoe verschrikkelijke ook -

is als een adempauze van de ramp die ze dagelijks leven,
waarin ze - opgeslokt door alledaagse bezigheden en opgelegde patronen en systemen -
de verbondenheid met anderen en de goedheid in zichzelf missen.

Wij gaan een tijd in van toenemende en verergerende rampen.
Maar als ik Solnit goed lees dus ook van sociale mogelijkheden.
Als zij gelijk heeft, kunnen wij onszelf écht vernieuwen.
Maar moet onze wereld eerst ontwricht raken
voor wij eindelijk ontdekken hoe goedhartig we zelf
en hoe verbonden met elkaar we kunnen zijn?

We hebben geen ramp nodig,
onze leefstructuren zijn het probleem:
we zijn zover door-geïndividualiseerd
dat wij elkaars nood niet meer als gemeenschappelijk probleem ervaren.

Dus, zegt Solnit, we moeten ons dagelijks leven,
onze systemen en structuren zo transformeren
dat er zoveel mogelijk gedeelde werkelijkheid is
en zo ook een meer gemeenschappelijk lot.
Zodat wij samen dezelfde 'ramp' leven.

Wat helpt ons om dat paradijs zonder die hel dichterbij te brengen?
Solnit noemt drie zaken expliciet.
Het moet gezegd, het is veel complexer dan ik het nu schets,
maar ik ben ervan overtuigd: hier ligt wel een sleutel.
Het belang van de kunsten.
Een ramp laat zien wat mogelijk is, dat doen de kunsten ook.
Bedenk maar: elk theater- of museumkaartje is eigenlijk
een ticket naar Utopia.
Verder noemt ze de kracht van verhalen.
Van verhalen, ideeën en kennis die jouw beeld van de werkelijkheid verruimen.
En haar grootste aanbeveling, met stip op nummer één:
maak deel uit van een gemeenschap.
Ze noemt uitdrukkelijk religieuze gemeenschappen.
Vrijwilligersorganisaties zijn ook een optie.
In beide bestaan de structuren namelijk al
waarin je je oefent in solidariteit,
je je altruïstische kracht voedt.

En het is waar...
Ik zie het zondag aan zondag hier om me heen.
Het is één van de vele redenen waarom deze plek zo bijzonder is
Waarom ik hier zo graag ben en er deel vanuit maak.
Brood delen, samen zingen, woorden kiezen die je op weg zetten:
het zijn rituelen die de geest slijpen, de intuïtie scherp en 't hart sterken.
Ze helpen om richting in te prenten, ze trainen je menselijkheid.

Vóór mij in de zaal zitten mensen die helpen bij het Wereldhuis,
die gevangenen bezoeken die anders geen bezoek krijgen,
mensen die leven ver onder hun lichaamsleeftijd
om met geest en kennis nog altijd een bijdrage te leveren

aan meer verbinding in de samenleving.

En dat geeft mij hoop.

Dat als we dit maar samen blijven doen
ik misschien... straks als het erop aan komt,
kan zeggen: "dat waar ik bang voor was, dat ben ik niet".

De kunsten, verhalen en gemeenschap...

Overkoepelend zegt Solnit daarover iets heel belangrijks: doe mee.
Doe mee! Niet naar Den Haag wijzen, maar je aan anderen verbinden,
verantwoordelijkheid voor ze dragen, op komen dagen... Mee doen.

De afgelopen jaren heb ik mij verdiept in wie die vrouw was
die, in de hel waarin zij terecht was gekomen, haar brood weggaf.
Lang heb ik gedacht:
ondanks haar eigen schrijnende situatie had Ber oog voor een ander in nood.
Tijdens het lezen van het werk van Solnit, dacht ik:
dánkzij haar schrijnende situatie had zij oog voor een ander in nood.
Maar ook dat is niet de hele waarheid;
Ber had zich levenderwijs voorbereid
met de kunsten, verhalen, gemeenschap.
Dankzij haar man die schilder was, hield ze zich op in kunstenaarskringen.
Ze was zeer stellig in haar overtuigingen en deed actief mee:
lid van de gebroken geweer beweging, lid van Kerk & Vrede,
lid van de Blauwe Knoop, actief als feministe
en zeer betrokken bij haar Remonstrantenkerkje in Oosterbeek.
En ze hield van verhalen. Van verhalen en verbeelding.
En ik denk dat hoe zij zich
door de puinhopen van haar kapotgeschoten dorp begaf
haar niet alleen is inge oefend of ingegeven,
maar ook is ingefluisterd.

Want het gedicht van Henriette Roland Holst dat wij zojuist als lezing lazen,
staat in de bundel *Verzonken Grenzen*.

De bundel die Ber niet achter wilde laten,
maar als voeding meenam en bij zich droeg
op de tocht door 'de rauwe branding des levens',
erop vertrouwend dat daar achter dat oorlogsgeweld
'een baai van vrede' haar 'open lag'.

Ber en haar gezelschap laten de twee Engelsen achter
en lopen langs Hotel Dreyeroord.

Waar de hoteleigenaar met een volle kar klaar staat om te vertrekken
en tegen de mensen op straat roept:

"Ga naar binnen en neem mee wat je nodig hebt.

Want ik kan het niet allemaal meenemen."

En zo wordt even later het vijfjarige jongetje in de handkar
bedolven onder meer voedsel dan ze in tijden hadden gezien:
niet alleen brood, ook ingeblikt eten en zelfs nog vers fruit.

Als z'n moeder ermee in haar armen naar buiten komt en het in de kar legt
roept ze triomfantelijk: "Kijk eens jongens: broden en vissen!"

Hoever te gaan? En of er wegen zijn? Ze weten het niet.
Maar de gehele weg blijft het jongetje in de kar zich afvragen
waar toch die vissen zijn...
Want die weet hij met geen mogelijkheid te bespeuren.